

УДК 32. 329

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.45>

ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ З ЦЕРКОВНО-ПРАВОСЛАВНИМ РУХОМ

Леся Кисляк, Іван Коваль

*Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кафедра загальноправових та гуманітарних дисциплін
вул. Максимовича, 13, 76006, м. Івано-Франківськ, Україна*

Анна Кучера

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра іноземних мов
вул. Шевченка, 57, 76018, м. Івано-Франківськ, Україна*

У статті розглядається процес розвитку церковно-православного руху початку ХХ століття, який привів до проголошення Української автокефальної православної церкви. Вказано на те, що політичні партії та еліти не надали належної уваги релігійним чинникам у революційних подіях.

Акцентується увага на тому, що саме за період правління більшовиків склались об'єктивні умови для відновлення українського православ'я, було прийнято законодавство щодо взаємовідносин держави і церкви. Звертається увага на те, що більшовицька влада використовувала український православний рух для розколу для послаблення впливу московського православ'я. Зазначено, що центром формування Української автокефальної православної церкви стало місто Київ.

У статті розкрито значення Всеукраїнської православної церковної ради, яка здійснювала підготовку до проведення I Всеукраїнського православного собору і проголошення автокефалії церкви.

Звертається увага на те, що більшовицька влада через свої силові структури, зокрема Державне політичне управління проводила значні антирелігійні акції, спрямовані на дискредитацію української церкви. Акцентується увага на тому, що в атеїстичній державі, завдяки величезним зусиллям української церковної еліти, була проголошена Українська автокефальна православна церква.

Визначено, що домінування на початку ХХ століття атеїстичної ідеології призвело до згортання церковно-православного руху, оскільки функціонування Української автокефальної православної церкви суперечило основному завданню радянської влади – побудові соціалізму та атеїстичної держави.

Наголошується, що силові структури, як у центрі, так і на місцях використовували різноманітні форми та методи боротьби з українським православ'ям. У боротьбі проти церкви правляча більшовицька влада використовувала весь існуючий інструментарій дискредитації від залякування, вербування священнослужителів до репресій проти них, звинуваченням контрреволюційною діяльністю, арештами, проведенням різноманітних антирелігійних акцій, особливо у великі релігійні свята, залучаючи до них молодь та партійний актив.

Акцентується увага на титанічній ролі в діяльності Української автокефальної православної церкви митрополита В. Липківського, якого радянська влада дискредитувала та відправила в концтраційний табір «Соловки».

Підсумовується, що в умовах радянської дійсності Українська автокефальна православна церква була приречена на знищення, однак її діяльність мала величезне історичне значення та вплив на відновлення автокефалії та проголошення Православної церкви України в ХХІ столітті.

Ключові слова: Українська автокефальна православна церква, автокефалія, православ'я, митрополит, визвольний рух, церковно-православний рух.

Актуальність дослідження обумовлена агресією кремлівського режиму 2022 року проти суверенної України, що черговий раз змушує проаналізувати вплив релігійних чинників на цю війну. Патріарх РПЦ Кирило підтримав широкомасштабне вторгнення російської армії на територію нашої держави. Неоднозначно проявила себе і дочка РПЦ – Українська православна церква, очолювана митрополитом Онуфрієм, остаточно так і не розірвавши зв'язки з Московським патріархатом. Не вистачає політичної волі і у сучасної української влади остаточно вирішити це питання. Актуальним залишається вивчення історії проголошення Української автокефальної православної церкви у 1921 році в атеїстичній державі. Питання державно-церковних та суспільно-церковних залишається актуальним і в період російсько-української війни 2022–2024 рр.

Після проголошення незалежності України проблему виникнення УАПЦ розглядало велике коло дослідників. Різноманітні аспекти УАПЦ досліджували вчені В. Пащенко, В. Сленський, О. Кошель, А. Кобетяк, С. Здіорук, В. Селантьєв, О. Ткачук, О. Артеменко, О. Житкова, О. Красільникова та ін.

Автори статті розглядають вищезгадану проблематику з позицій діалектичного методу, стверджуючи, що український національний визвольний рух був завжди тісно пов'язаний з церковно-православним. Ставиться за мету розглянути вплив Української революції 1917–1920 рр. на церковно-православний рух, адже українська церква займала вагомє місце в національно-визвольному русі.

У дослідженні використовуються праці В. Липківського «Відродження церкви в Україні (1917–1930)», О. Ткачук «Український церковно-православний рух 1917–1921 рр.», І. Огієнка «Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви», О. Житкової «Діяльність УАПЦ у м. Києві (1919–1930 роки)», О. Артеменко «Українське селянство і національний православно-церковний рух у період революції 1917–1920 років», А. Киридон «Рух за церковне оновлення: українізація православних парафій (1917–1921)» та «Держава – церква – суспільство: інверсна трансформація в Україні», Н. Шип «Церковно-православний рух в Україні (поч. ХХ ст.)» та ін.

При написанні статті використовуються діалектичний, історико-порівняльний, соціологічний методи, а також індукція, дедукція, аналіз та синтез та ін.

Перша світова війна привела до розпаду двох воюючих імперій, Російської та Австро-Угорської, в яких проживала більшість українського населення, і викликала значні геополітичні зміни не тільки в Європі, але й у інших частинах світу. Антивоєнні, революційні та національно-визвольні рухи привели до утворення нових держав із різноманітними соціально-політичними системами. Осторонь цих процесів не залишилась і Україна.

Національно-визвольний рух на українських землях пробудив не тільки процеси самоідентифікації українців та творення соборної держави, але й релігійне відродження й відновлення незалежної Української православної церкви, яка понад два століття знаходилася в синодальній залежності російського царизму. Українське православ'я внаслідок внутрішніх та зовнішніх чинників переживало динамічні процеси то піднесення, то занепаду, але мало стійке ідентифікаційне осердя.

Церковно-православний рух був складовою частиною національно-визвольної боротьби українського народу. Боротьба за суверенність, національну самобутність виявилась не тільки у політичній та міжнародній сферах, але й в релігійній.

Відомий дослідник православ'я, громадський діяч І. Огієнко зазначав, що кожна православна церква в своїй основі є церква національна, через це кожна православна

церква виробила в собі дуже багато своїх окремих звичаїв, наприклад у богослужбах, требах, святах, церковному житті й т. ін. [1, с. 204–205].

Важко не погодитись із твердженням Н. Шип, що релігія не залишалася особистою справою віруючої людини, тобто справою власної совісті, а набирала національно-громадського значення в умовах боротьби за незалежність [2, с. 4].

Свідченням усвідомлення цього є те, що з духовного стану вийшло багато учасників національного руху, державних діячів: В. Липківський, О. Лотоцький, С. Єфремов, І. Огієнко тощо, акцентує Н. Шип [2, с. 4].

Український церковно-православний рух мав історичні причини, які зумовили його розвиток. О. Ткачук зазначає, що втрата Київською митрополією автономного статусу, яким вона користувалася, перебуваючи під юрисдикцією Константинопольського патріарха та збереження живих засад національно-церковної традиції були передумовами розгортання церковно-православного руху за відродження УПЦ [3, с. 12].

Незважаючи на поглинання української православної традиції російським православ'ям українське суспільство зберегло свій потенціал для відродження.

Говорячи про характерні особливості українського православ'я, слід насамперед виокремити соборноправність. О. Красільнікова зазначає, що з принципом соборноправності пов'язані такі характерні риси як виборче начало у заміщенні всіх церковних посад та широка участь мирян у справах Церкви. Принцип виборності стосувався всіх церковних посад, включно з митрополитом та обрання священників і нижчих кліриків загальним голосом прихожан в Україні знайшло сприятливі умови для свого розвитку і зміцніло в народній свідомості [4, с. 122].

Іншою характерною рисою українського православ'я була його віротерпимість та відкритість для інших релігійних систем [4, с. 123].

Сучасний дослідник О. Саган кваліфікує одну з головних рис у характеристиці українського православ'я – онаціональненням своїх обрядових форм, що найбільше мало прояв в обрядово-культурній сфері [5, с. 112].

В Україні існувало багато церковних звичаїв характерних тільки для українського православ'я.

Першу групу становлять звичаї, яким притаманні сліди староукраїнського поганського світогляду, це, наприклад свято Івана Купала та ін.

Другу групу, як зазначає О. Красільнікова, утворюють церковно-народні звичаї, які мають християнське походження, це зокрема читання Євангеліє священником обличчям до народу [4, с. 124].

До третьої групи відносились звичаї місцевого характеру, зокрема до великих свят належить Покрова 1(14) жовтня, дні пам'яті князя Володимира 15(28) липня та ін.

Характерною рисою Української церкви також є її незалежність від світської державної влади. Зокрема в Україні не прижився ні візантійський «централізм», ні європейський «паноцентризм» [4, с. 126].

Український церковно-православний рух залежав від суспільно-політичних змін в Україні. Після Лютневої революції 1917 року, повалення царизму, виникли сприятливі умови для відновлення української державності. Українська революція 1917–1921 рр. на короткий час відродила незалежність нашої держави, одночасно вона мала вплив на відродження автокефалії української церкви.

Уже 7 березня 1917 року на одному з пастирських зібрань сформували Виконавчий комітет духовенства і мирян у складі прогресивного духовенства і представників інтелігенції, професорського світу і релігійно-філософського товариства [6, с. 11].

Упродовж квітня-травня 1917 р., як зазначає О. Житкова, в українських єпархіях відбулися єпархіальні з'їзди (собори), учасники яких підтримали ідею створення самостійної національної православної церкви та визнали за необхідне зібрати Всеукраїнський церковний собор [7, с. 52].

Київський єпархіальний з'їзд, що проходив 12–18 квітня 1917 року, проголосив необхідність існування самостійної православної церкви в Україні та закріпив принцип церковного управління на засадах виборності єпископів та інших священнослужителів на основі спільного рішення мирян та кліру. Учасники з'їзду у доповідях вказали на необхідність запровадження українізації релігійної практики та духовної школи [8, с. 109–112].

Про збільшення ролі вірян в церковному управлінні свідчить той факт, що із 43 членів єпархіальної ради 21 особа були прихожанами [8, с. 114–115].

За автокефалію виступало полтавське духовенство на єпархіальному з'їзді 3–6 травня 1917 р. У доповіді зазначалось, що церква тоді тільки може наблизитися до ідеалу християнізації життя, коли вона спирається на національний ґрунт [2, с. 44].

До автокефальної орієнтації належало також і духовенство Поділля, Уманський, Чигиринський та Катеринославський єпископи. Але Харківський єпископ А. Храповицький виступив проти [2, с. 45].

Незважаючи на падіння самодержавства, Синод продовжував функціонувати і на звернення українського кліру про дозвіл на проведення Всеукраїнського Церковного Собору отримав негативну відповідь з мотивацією, що скоро відбудеться Всеросійський Собор у Москві [2, с. 46].

Центральна Рада, що проголосила себе у той час єдиним органом державного управління, не переймалася релігійними проблемами. Генеральний секретаріат, уряд, що очолював В. Винниченко, повністю ігнорував церковні питання, як і інші політичні партії, вважаючи священників прислужниками царського режиму. Так, Українська партія соціалістів-федералістів, Українська народна партія, Українська партія соціалістів-самостійників – підтримували відокремлення церкви від держави [9, с. 80].

Зважаючи на нерішучість Центральної Ради та Генерального секретаріату, які сповідували в основному соціалістичні ідеї, за справу творення автокефалії взялись військові. Так, на Всеукраїнському військовому з'їзді, 20–31 жовтня 1917 р., учасники вирішили скликати Всеукраїнський православний церковно-парафіяльний з'їзд та створити самостійну автокефальну православну церкву у «вільній демократичній Українській Республіці» [7, с. 54].

А також створили організаційний комітет для підготовки і скликання першого Всеукраїнського церковного собору, очолили цей комітет О. Дородніцин і диякон О. Дурдуківський [10, с. 33].

Вищезгаданий комітет було перейменовано у Всеукраїнську православну церковну Раду (ВПЦР). Вона звернулась до новообраного на Всеросійському Церковному Соборі (листопад 1917 р.) патріарха Тихона за дозволом скликати Український Собор, але згоди не отримала [2, с. 46].

Діяльність ВПЦР проходила в частій боротьбі двох церковних течій: перша виступала за нерозривний зв'язок з Російською православною церквою та наголошувала на несвоечасності відокремлення українських православних єпархій від РПЦ, друга течія домагалася проголошення автокефалії православної церкви в Україні [3, с. 13].

Формування Української автокефальної православної церкви не відбулось у зв'язку з подіями революційного періоду. У період правління Директорії УНР був затверджений закон «Про вищий уряд Української автокефальної православної соборної церкви», що проголошував незалежність УАПЦ від РПЦ та самостійний устрій церкви [11, с. 34].

Однак Директорія залишала за собою право втручатись у внутрішні справи церкви. Спроба О. Лотоцького ще влітку 1919 р. розпочати переговори з Константинополем не дала позитивних наслідків.

Суспільно-політична ситуація періоду громадянської війни в Україні перешкоджала процесам формування автокефалії, оскільки влада переходила з рук у руки.

У лютому 1919 року більшовики захопили владу в Києві, Українська православна церква опинилась в нових умовах. Так об'єктивно склалось, що більшовицька влада сповідувала атеїстичний світогляд, прийнявши свої нормативно-правові акти і поширивши їх на територію України, сприяла процесам утвердження автокефалії, адже декрет Ради Народних Комісарів РСФРР про свободу совісті, церковні та релігійні об'єднання, який проголошував відокремлення церкви від держави та школи від церкви, свободу совісті, націоналізацію церковного майна по аналогії було затверджено і в Українській Соціалістичній Радянській республіці [7, с. 57].

Так, згідно ухваленого декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 19 січня 1919 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», відповідно Ст. 13 усе майно церковних та релігійних об'єднань оголошувалося народним надбанням та могло надаватися, за особливими постановами органів радянської влади, в безкоштовне користування релігійним громадам [12, с. 41–42].

Радянська влада використовувала автокефальний рух для розколу Російської православної церкви. В. Липківський у дослідженні «Відродження церкви в Україні» вказував, що навесні 1919 р. прихильники автокефалії заснували релігійну громаду, метою якої стало утворення першої української парафії [13, с. 24].

На одному із зібрань релігійна громада оголосила себе Всеукраїнською православною радою [13, с. 92–93].

Уже 27 липня 1920 р. відділ управління Київського губревкому зареєстрував Всеукраїнську спілку православних парафій (ВСПП) [7, с. 58].

Перші парафії ВСПП утворилися з санкції органів радянської влади, котра надавала українським православним громадам мандати на використання тих храмів, які раніше вважалися традиційною власністю РПЦ [14, с. 20].

Боротьба між представниками української автокефалії та РПЦ постійно загострювалась.

30 квітня 1920 р., коли до Києва наближались війська УНР та польські союзники, очільник Київського екзархату РПЦ єпископ Назарій заборонив священнослужителям усіх автокефальних парафій міста проводити богослужіння [13, с. 34].

Ці дії очільника РПЦ у м. Києві викликали зворотну реакцію українських автокефалістів. Вони скликали Великі збори ВПЦР та ухвалили вважати Українську Православну Церкву звільненою від московської зверхності – автокефальною (незалежною) та соборноправною [10, с. 69].

Тепер основним завданням українських церков стало формування церковних парафій на місцях.

Розгортання церковно-православного руху в українському селі відтворюють матеріали першого Українського православного собору Київщини, що проходив 22–26 травня 1921 р. у Софіївському соборі м. Києва. У його роботі взяло участь 412 делегатів, з них найбільше представників мали селяни – 127, особи духовного сану – 99, діячі освіти, науки та культури – 59 [15, с. 134].

На основі інформації про стан справ на місцях щодо українізації церковного життя Собор Київщини зробив наступні висновки: по-перше, ідея відродження Української автокефальної православної церкви підтримується населенням, «рідна по духу й мові»,

по-друге, авторитет серед українців, однак «вживає всіх заходів за продовження свого існування [15, с. 134].

Запровадивши українську мову і повернувши українських святих у церкву, українське духовництво у такий спосіб намагалося довести, що єдність православ'я у межах однієї традиції не полягає в одноманітності, а навпаки – у співіснуванні й різноманітності різних мовних та обрядових форм [15, с. 135].

Собор Київщини прийняв неканонічне рішення про можливість висвячення на єпископів одружених, а також про участь не лише духовенства, але і мирян в обранні глави церкви. Собор обрав митрополита Київського і Галицького, його заступника та десять кандидатів на єпископів Київщини, серед яких були й майбутні керівники УАПЦ: В. Липківський, Н. Шараївський, П. Погорілко та К. Кротевич. Проте фактично автокефальна церква не мала змоги, оскільки багато представників вищого духовенства відмовлялись продовжувати свою діяльність в УАПЦ [2, с. 52].

Перший Всеукраїнський православний церковний собор відбувся 14–30 жовтня. Учасниками Собору було зареєстровано 445 осіб, серед яких м. Київ представляла 141 особа, Київщину – 168, Волинь – 9 осіб, Кременчуччину – 13, Одещину – 7, Поділля – 18, Полтавщину – 45, Харківщину і Херсонщину по 2, Чернігівщину – 40 [7, с. 65].

Собор мав визначальне значення для становлення УАПЦ. Рішеннями Собору було закріплено засади внутрішньополітичного життя, затверджено автокефалію Української православної церкви, її відокремлено від держави, новий церковний устрій на основі соборності, ухвалено запровадження українізації та реформування релігійної обрядовості, окреслено подальші шляхи розвитку національної церкви [7, с. 70].

На Всеукраїнську православну раду у м. Києві було покладено керування всіма сферами внутрішньо-церковного життя. Почесним головою ВПЦР було обрано митрополита В. Липківського, але з огляду на його постійні подорожі, заступником – митрополита Н. Шараївського [13, с. 109–110].

Відсутність внутрішньої злагоди серед вищого духовенства, а також підступна радянська урядова політика, спрямована на розкол і дискредитацію церкви, як російської православної, так і української автокефальної, з метою її ліквідації, призвели до виникнення нових конфесійних утворень. Зокрема, це так звана «Жива церква», ще називалася «Обновленческою», «Синодальною», яка ставила завданням не допустити відокремлення української церкви від московської та інші. Так, у жовтні 1923 р в Харкові була утворена Українська православна автокефальна церква (УПАЦ) з власним Синодом, яка мала багато спільного з УАПЦ, але не об'єдналася з нею. У 1924 р. М. Мороз заснував «Діяльно-Христову церкву», наступного року – автокефальна церква у Лубнах Полтавської області, що мала вплив на 330 парафій. Виникли й інші самостійні церкви, що пояснювалось не лише політичними і національними, а й особистісними і церковними причинами [2, с. 52–53].

У створенні великої мережі відносно окремих церков була зацікавлена верхівка керівництва більшовиків, які прагнули побудувати атеїстичну державу, майже повністю позбавлену впливу церкви. Діючи гібридно більшовицька влада сприяла іноді, іноді і допомагала організаторам цих церков, оскільки вони послаблювали вплив УАПЦ. Слушним видається твердження А. Кобетяка, що робота більшовицьких державно-партійних і каральних органів направлена на розкол і ліквідацію православ'я в Україні в 1920-х рр. Через всебічну підтримку різних релігійних течій не приносила бажаних для влади результатів, то в боротьбі проти релігії і церкви більшовики використовували також репресивні методи: утиски прав вірян, закриття храмів, дискримінацію священнослужителів, а згодом і їхнє фізичне знищення [16, с. 101].

У 1922–1923 рр. була проведена кампанія з вилученням церковних цінностей для надання допомоги населенню, охоплених голодом регіонів, а друга кампанія 1929–1930 рр., вилучення дзвонів з культових споруд для задоволення потреб промисловості в кольорових металах. Вони супроводжувались кримінальним переслідуванням захисників церковної власності, призвели до пошкодження, знищення і безповоротної втрати багатьох неперевершених творів мистецтва та пам'яток української національної культури [17, с. 30].

Більшовицька влада застосовувала репресії проти всіх, хто не підтримував їхню атеїстичну політику. До таких належав митрополит УАПЦ В. Липківський, який відверто і прямо висловлювався, але дотримувався лояльності щодо радянської влади.

Керівник республіканської партійної організації Л. Каганович створив жакливі умови функціонування автокефальної церкви: відбирались храми, піднімалася орендна плата за приміщення, арештовувались священники, проводились дискредитаційні операції.

Так, за наперед спланованим планом керівники владних структур, звинувативши В. Липківського в антирадянській діяльності, усунули його на II Всеукраїнському православному Соборі в жовтні 1927 р. Трагічна доля В. Липківського закінчилась його арештом у 1938 р. і засланням на Соловки, де він і помер. А його дітище – УАПЦ, не маючи змоги нормалізувати відносини з владою, на III Всеукраїнському православному Соборі (січень 1930 р.) проголосила саморозпуск [2, с. 56].

Не маючи свого керівного центру управління та організаційних структур, перебуваючи під контролем та репресіями місцевих органів більшовицької влади, не маючи резерву поповнення віруючих, оскільки молодь формувалась в атеїстичних умовах, УАПЦ припинила своє існування. Тоталітарний режим Сталіна утвердився, у цій системі місця для церкви вже не знайшлося.

Приходимо до наступних висновків, що після падіння самодержавства в Російській імперії в лютому 1917 року на українських землях розгорнулися національно-визвольні змагання. Було створено Центральну Раду, яка була визнана вищим державним органом влади до скликання Всенародних українських зборів. Демократизація соціально-політичних процесів призвела до активізації церковно-православного руху, прагнення вірян до відновлення автокефалії православної церкви. На жаль, українські політичні партії та їх керівники, які були захоплені ідеями соціалізму, не надали належного значення релігійним чинникам, що й було їхньою помилкою в період Української революції.

Так об'єктивно склалось, що встановлення більшовицької влади та проголошення нею декретів щодо свободи совісті та релігійних організацій сприяло розгортанню церковного руху в Україні і призвело до проголошення у 1921 році на Всеукраїнському православному Соборі Української автокефальної православної церкви, главою якої став митрополит В. Липківський. Будучи за своєю суттю атеїстичною, більшовицька влада використовувала різноманітні форми і методи ослаблення української православної церкви. Главу УАПЦ В. Липківського було звинувачено в контрреволюційній та антирадянській діяльності, спочатку усунуто від керівництва церквою, а потім заарештовано і відправлено на Соловки, де він і помер.

Тоталітарний режим знищив УАПЦ, бо вона не могла мати місце в атеїстичній державі.

Таким чином, в Україні склався діалектичний взаємозв'язок національно-визвольної боротьби з розгортанням церковно-православного руху за відновлення Української автокефальної православної церкви.

Список використаної літератури

1. Огієнко І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви. У 2 т.: Т. 1–2. Київ: Україна, 1993. 284 с.
2. Шип Н.А. Церковно-православний рух в Україні (поч. ХХ ст.). Київ, 1995. 66 с. URL: <http://history.org.ua/JournALL/Preprint/1995/4.pdf>. (дата звернення: 20.02.2024).
3. Ткачук О. В. Український церковно-православний рух 1917–1921 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2006. 21 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1849/Tkachuk.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 20.02.2024).
4. Красільнікова Олена. Православ'я в Україні: характерні риси та особливості. Вісник КНТЕУ. 2017. № 2. С. 119–127. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2017/02/13.pdf> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Саган О. Н. Національні прояви православ'я: український аспект. К.: Світ Знань, 2001. 324 с.
6. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви: У 4 т., 5 кн. Т. 4. Частина 1 (ХХ ст.). Репр. вид.: І. Власовський. Київ, 1998. 384 с.
7. Житкова О.О. Діяльність УАПЦ у м. Києві (1919–1930 роки): дис. ...канд. іст. н.: 07.00.01. Київ, 2019. 218 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/c67/dis_Zhytkova%20O.O..pdf (дата звернення: 18.02.2024).
8. Ульяновський В. Церква в Українській державі 1917–1920 рр (доба Української Центральної Ради). Київ, 1997. 200 с.
9. Киридон А. М. Держава – церква – суспільство: інверсна трансформація в Україні. Монографія. Рівне: РІС КСУ, 2011. 216 с. URL: https://troyan-ss.yolasite.com/resources/Kiridon_Dejjava.pdf (дата звернення: 17.02.2024).
10. Мартирологія Українських Церков: у 4 т. Т. 1 Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України /Упор. О. Зінкевич, О.О. Воронин/ Балтимор: Торонто, 1987. 1207 с.
11. Андрусішин Б. Церква в Українській Державі. 1917–1920 (доба Директорії). Київ, 1997. 176 с.
12. Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» від 19 січня 1919 р. З архівів ВУЧК-ГПУ– НКВД-КГБ. *Науковий і документальний журнал* / Упоряд. І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов. Київ, 2005. № 2. 1/2 (24/25). 344 с. URL: http://history.org.ua/JournALL/gpu/gpu_2005_1/gpu_2005_1.pdf (дата звернення: 21.02.2024).
13. Липківський В. Відродження церкви в Україні (1917–1930). Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1959. 335 с. Електронна бібліотека «Україніка» – НБУВ. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006225//http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014911 (дата звернення: 21.02.2024).
14. Киридон А. М. Рух за церковне оновлення: українізація православних парафій (1917–1921). *Уманська старовина*. Умань, 2016. Вип. 2. С. 17–29. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/umanska_starovyna/2016_2/3.pdf (дата звернення: 15.02.2024).
15. Артеменко О. О. Українське селянство і національний православно-церковний рух у період революції 1917–1920 років. *Український селянин: збірник наукових праць*. НАН України, Ін-т історії України, Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2014. Вип. 14. С. 132–137. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Artemenko_O_O/Ukrainske_selianstvo_i_natsionalnyi_pravoslavno-tserkovnyi_rukh_u_period_revoliutsii_19171920-rr.pdf (дата звернення: 21.02.2024).

16. Кобетяк А. Р. Релігійна політика України на шляху формування Помісної православної церкви : монографія. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2022. 484 с.
17. Селантьєв В.І. Влада і Православна церква в Україні (1917–1930) рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2005. 47 с.

THE DIALECTIC RELATIONSHIP OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY WITH THE CHURCH ORTHODOX MOVEMENT

Lesya Kyslyak, Ivan Koval

*Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Law Institute
of the National University "Odesa Law Academy",
Department of General Law and Humanities
Maksymovycha str., 13, 76006, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Anna Kuchera

*Vasyl Stefanyk Psecarpathian National University,
Foreign Languages Department
Shevchenko str., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine*

The article examines the process of development of the Church-Orthodox movement of the beginning of the 20th century, which led to the proclamation of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. It is pointed out that political parties and elites did not pay due attention to religious factors in revolutionary events.

Attention is focused on the fact that it was during the period of the Bolsheviks that the objective conditions for the restoration of Ukrainian Orthodoxy were created, and the legislation on the relationship between the state and the church was adopted. Attention is drawn to the fact that the Bolshevik authorities used the Ukrainian Orthodox movement to split in order to weaken the influence of Moscow Orthodoxy. It is noted that the center of formation of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church was the city of Kyiv.

The article reveals the importance of the All-Ukrainian Orthodox Church Council, which prepared for the holding of the First All-Ukrainian Orthodox Council and the declaration of the autocephaly of the church.

Attention is drawn to the fact that the Bolshevik government through its power structures, in particular the State Political Administration, carried out significant anti-religious actions aimed at discrediting the Ukrainian Church. Attention is focused on the fact that in an atheistic state, thanks to the enormous efforts of the Ukrainian church elite, the Ukrainian autocephalous Orthodox Church was proclaimed.

It was determined that the dominance of atheistic ideology at the beginning of the 20th century led to the collapse of the Church-Orthodox movement, since the functioning of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church contradicted the main task of the Soviet government – the construction of socialism and an atheistic state.

Attention is focused on the titanic role in the activities of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church of Metropolitan V. Lypkivskyi, who was discredited by the Soviet authorities and sent to the Solovki concentration camp.

It is emphasised that power structures, both in the centre and in the localities, used various forms and methods of fighting against Ukrainian Orthodoxy. In the fight against the church, the ruling Bolshevik government used the entire existing toolkit of discrediting, from intimidation, recruitment of clergymen to repression against them, accusations of counter-revolutionary activities, arrests, holding various anti-religious actions, especially on major religious holidays, involving youth and party activists.

It is concluded that in the conditions of the Soviet reality, the Ukrainian autocephalous Orthodox Church was doomed to destruction, but its activity had a huge historical significance and influence on the restoration of autocephaly and the proclamation of the Orthodox Church of Ukraine in the 21st century.

Key words: Ukrainian autocephalous Orthodox Church, autocephaly, Orthodoxy, metropolitan, liberation movement, Church-Orthodox movement.